

МАКРО- І МІКРОКОСМОС (від **макро...**, **мікро...** і **космос**) — поняття, що характеризують великий світ (універсум) і природу **людини** як малого світу в їхній взаємодії. Макро- і мікрокосмос взаємозалежні: малий світ має сенс лише у співвідношенні зі світом у цілому, а макрокосмос набуває смислового навантаження лише у взаємозв'язку з малим світом, знаходячи в ньому свій концентрований вияв. Взаємодія макро- і мікрокосмосу — одна з найдавніших натурфілософських проблем, витоки якої сягають міфологічних часів (див. **Міф**, **Міфологія**), зокрема давньоіндійської, давньокитайської та скандинавської міфологій. Класичний вираз аналогії макро- і мікрокосмосу в деміфологізованому вигляді знаходимо у давньогрецьку добу, починаючи від досократиків (Анаксимен, Геракліт, Демокрит та ін.), у натурфілософії яких вже трапляються трактування людини як малого світу. Тему макро- і мікрокосмосу розробляв також давньогрецький філософ Платон; а згодом стоїки в концепції космосу як живого організму: у **стоїцизмі** світова душа належить до світу (універсуму) так само, як індивідуальна душа до людського тіла. Римський філософ Марк Аврелій вважав, що раціональна частина душі подібна до універсального розуму. Неоплатонізм у тлумаченні макро- і мікрокосмосу тяжіє до ідеї про підпорядкування людини тим процесам еманції трансцендентного єдиного на шляху творення матеріальної реальності, які характерні для макрокосмосу. Зокрема, за грецьким філософом Платином, людина, поєднуючи матеріальне та духовне, прагне до єдиного, хоча й «ув'язнена» у власному тілі; засобом звільнення для неї є інтелектуальне й духовне споглядання, що наближає її до світового макрокосмічного ладу, уособлюваного єдиним. За середньовіччя ідея людини як мікрокосму, що відображає в собі універсум, виникала лише спорадично (передусім у патристиці), а також у римського мислителя А. Боеція, ірландського філософа Й. Еріугени, французького філософа Б. Сильвестра. Проте значного поширення вона не набула, бо несла в собі потенційну загрозу єретичного пантеїзму.

В епоху Відродження ідея макро- і мікрокосмосу пере-

жила свій розквіт, її тлумачили в дусі гуманістичних традицій; особливо підкреслювали велич людини як малого космосу. Вона стала обґрунтуванням нової антропології в італійського мислителя Дж. Піко делла Мірандоли, обернулася гілозоїстичним панпсихізмом у натурфілософії (італійські філософи Дж. Кардано, Т. Кампанелла, Дж. Бруно), пронизала усю традицію німецької містики німецьких теологів від Екгарта і Н. Кузанського до Я. Беме. У 18 і 19 ст. ідея макро- і мікрокосмосу в різних формах присутня у Г. Ляйбніца (монадологія), Й. Гердера, Й.-В. Гете, німецьких романтиків, А. Шопенгауера (вчення про світову макрокосмічну волю), Р. Лотце. У 20 ст. до ідеї макро- і мікрокосмосу зверталися передусім під час створення концепції **ноосфери** (природознавець і філософ **В. Вернадський**, французькі філософи П. Тейяр де Шарден та Е. Леруа), у деяких напрямках психологічної науки.

Вагоме місце ідея макро- і мікрокосмосу посідає в українській філософській традиції. Її оригінальне прочитання започаткував Г. Сковорода у концепції трьох світів, згідно з якою засадничим принципом гармонізації взаємозв'язку макро- і мікрокосмосу виступає Божественна благодать. Від кінця 1960-х рр. в Україні, особливо у зв'язку з активним зверненням до проблем людини і світу, культури і цивілізації, екології, філософської антропології, специфіки національного буття тощо, ідею різнорівневого взаємозв'язку та взаємодії людини і **Всесвіту** всебічно розробляють українські філософи.

Рекомендована література

1. Огородник І. В., Огородник В. В. Історія філософської думки в Україні: Курс лекцій. 1999;
2. Філософія: Підруч. 2001;
3. Історія філософії: Підруч. 2002;
4. 2010;
5. Історія філософії: Слов. 2006;
6. Історія української філософії: Підруч. 2008 (усі – Київ).

Є. І. Андрос

Бібліографічний опис:

Макро- і мікрокосмос / Є. І. Андрос // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-60834>. – Останнє поновлення : 2025.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).